

Nr 134.

Av herr **Karlsson** i Stuvsta m. fl., *angående effektiva åtgärder mot monopolistisk prisuppskörtning m. m.*

Vid såväl 1946 som 1947 och 1948 års riksdagar har från kommunistiskt håll motionerats om åtgärder för en effektivisering av den statliga priskontrollen. I dessa motioner har särskild vikt lagts vid åtgärder mot monopolistisk prissättning och uppskörtning av allmänheten. I motionerna I:188 och II:268 vid 1946 års riksdag liksom i motionerna I:112 och II:193 vid påföljande års riksdag yrkades sålunda att den statliga priskontrollen borde bestå även sedan de av krigstidens varuknapphet förorsakade motiven för dess tillkomst försvunnit. Den borde enligt motionärernas mening såväl nu som under »normala» förhållanden inriktas på att stävja och bryta monopolistisk prisuppskörtning.

Vid 1947 års riksdag beslötos vissa viktiga ändringar i lagstiftningen om statlig priskontroll, varigenom statsmakterna fingo ökade möjligheter att ingripa mot oskälig prissättning. Dessa möjligheter ha emellertid i ringa grad utnyttjats, och särskilt gäller detta i fråga om prissättning, föranledd av konkurrensbegränsningar på näringslivets område i form av truster, karteller och andra monopol.

Orsakerna härtill torde vara flera. En av dem är givetvis den allmänna politik statsmakterna alltmera slagit in på — att söka avspänning och samförstånd med det enskilda näringslivets tongivande krafter. Den torde emellertid också bero på den inställning man haft till frågan om priskontrollens utnyttjande som ett medel att bekämpa monopolistisk prissättning.

Priskontrollen som medel att bryta monopolistisk prissättning.

Kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering, som den 21 september 1945 framlade förslag till lag om övervakning av konkurrensbegränsande företeelser inom näringslivet, nämnde icke i sitt betänkande priskontrollen som ett av de vapen samhället kan använda i kampen mot monopolismen och dess verkningar. Man föreslog inrättandet av ett offentligt organ, som allenast skulle ha till uppgift att registrera förefintliga avtal och överenskommelser i konkurrensbegränsande syfte samt publicera uppgifter härom i pressen. Organet skulle således endast ha en utredande och opinionsbildande funktion. Direkta ingripanden och åtgärder mot monopolismen skulle få ankomma på Kungl. Maj:t, i vissa fall efter riksdagens hörande.

Denna planeringskommissionens inställning till priskontrollen, som ett medel att åtminstone i viss mån komma till rätta med monopolistisk prisuppskörtning, kritiserades av de kommunistiska motionärerna. I motionerna I: 188 och II: 268, likalydande, heter det sålunda:

»Ur vår synpunkt förefaller det orimligt att utan diskussion avfärda den statliga priskontrollen som ett medel i kampen mot monopolismen. Samhället äger på detta område en omfattande och vältrimmad apparat, som uppbyggts under krigsåren. Det är visserligen sant, att anmärkningar kunna anföras mot priskontrollens effektivitet, men dessa anmärkningar behöva, så vitt vi kunna se, icke drabba själva priskontrollens system såsom sådant, utan avse de konkreta metoder, efter vilka den svenska priskontrollen arbetat efter kriget. Efter en revision och anpassning till de förändrade förhållandena av gällande prislagstiftning, efter en effektivisering av priskontrollapparaten och efter en förändring av priskontrollnämndens sammansättning, en fråga vartill vi återkomma nedan, skulle den statliga priskontrollen kunna bli ett verksamt vapen i samhällets kamp mot monopolismen och dess för hela folket så skadliga verkningar.»

Motionärerna framhöllo emellertid samtidigt:

»Vi anse icke, att en statlig priskontroll helt kan lösa de problem, som uppstått för samhället genom monopolkapitalets ökade maktställning och dess hänsynslösa utnyttjande av denna sin makt för att utplundra lönearbetarna och övriga konsumenter. Såsom redan anmärkts, utgör den historiska lösningen av monopolismens problem samhällets övertagande av produktionsmedlen. Vi tro emellertid, att samhället kan uppnå avsevärda fördelar även genom att använda sig av möjligheten att reglera och kontrollera prisutvecklingen.»

Motionerna, som behandlades av tillfälligt utskott i bägge kamrarna, remitterades till vissa myndigheter och organisationer för yttranden. De flesta remissinstanser anslö sig till planeringskommissionens uppfattning samtidigt som man underströk betydelsen av att frågan om åtgärder mot monopolismen bleve föremål för ökad uppmärksamhet från samhällets sida. Landsorganisationen däremot anslöt sig till motionens väsentliga syfte och anförde på tal om motionärernas förslag om en permanent priskontroll bland annat:

»Formerna för den mera permanenta priskontroll, vars behövlighet landsorganisationen vill understryka, må emellertid vara en tills vidare öppen fråga. Den avveckling av hittillsvarande priskontrollapparat, vilken förutsatts i uttalanden från regeringshåll, från planeringskommissionens sida och från priskontrollnämnden själv, bör dock i varje fall icke få ske förrän samhället skapat organ, som ge motsvarande skydd mot omotiverat hög prissättning.»

Motionerna avstyrktes i bägge kamrarna, varvid man dock i utskottsutlåtandena förutsatte, att samhället på annat sätt än det av motio-

närerna rekommenderade skulle söka komma till rätta med föreliggande problem.

Som i föregående sagts upprepades från kommunistiskt håll samma krav om priskontrollen som ett mera permanent medel i kampen mot monopolistisk prissättning i motioner vid påföljande års riksdag. Även dessa motioner föranledde ingen riksdagens åtgärd, bland annat med hänvisning till det organ för övervakning av konkurrensbegränsande företeelser inom näringslivet som under tiden tillkommit.

Monopolutredningsbyråns tillkomst och verksamhet.

Det genom Kungl. Maj:ts proposition nr 264 vid 1946 års riksdag framlagda förslaget om inrättandet av ett organ för övervakning av konkurrensbegränsande företeelser inom näringslivet innebar att upprätta en särskild byrå i kommerskollegium, monopolutredningsbyrån, för registrering av monopolistiska överenskommelser. I enlighet med planeringskommissionens förslag skulle byrån jämväl ha till uppgift att ombesörja publicering av uppgifter om dylika överenskommelser. I propositionen, som helt byggde på kommissionens ovannämnda betänkande, förutsattes, att dylik registrering och publicitet i sig själv skulle utgöra verksamma faktorer mot monopolismen. Endast i de fall dessa åtgärder icke skulle visa sig tillfyllest skulle mera ingripande åtgärder vidtagas.

I ovannämnda kommunistiska motioner kritiserades denna omotiverade optimism beträffande registreringsverksamhetens faktiska betydelse. I motionerna I: 188 och II: 268 heter det sålunda på tal om denna planeringskommissionens inställning:

»I de olika utredningarna har man i allmänhet föreslagit upprättande av ett statligt organ endast för undersökning och övervakning av monopolistiska företeelser inom näringslivet. Längst i naiv optimism har kanske kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering gått, som räknar med 'att statliga ingripanden över huvud taget icke komma att bli talrikt förekommande, om tillräcklig publicitet skapas kring förhållanden på områden, där konkurrensen är begränsad' . . . Det medges dock, att situationer kunna uppstå, då staten måste ingripa. Dessa situationer tänker sig emellertid kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering såsom exceptionella fall, antagligen lika relativt sällsynta som omfattande järnvägskatastrofer i ett land med välordnat kommunikationsväsen. Detta betraktelsesätt vilar enligt vår uppfattning på illusioner och är icke verklighetsbetonat. Ingripandena från samhällets sida för att komma till rätta med monopolismen inom näringslivet måste vara kontinuerliga. Det gäller här att bemästra så starka utvecklingstendenser inom det moderna samhället, att permanenta organ med omfattande befogenheter äro nödvändiga, om avsedda resultat skola kunna nås».

Departementschefen, statsrådet Myrdal, vilken jämväl såsom ordförande i kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering medverkat i kommissionsförslagets utformning, framhöll också att andra och mera ingripande åtgärder kunde bli nödvändiga. Han förordade emellertid att vidtagandet av dylika åtgärder borde ankomma på Kungl. Maj:t, i vissa fall i samverkan med riksdagen.

»Det centrala utrednings- och övervakningsorganet — förut nämnda byrå inom kommerskollegium — bör sålunda ha till uppgift att införskaffa och bearbeta erforderligt material samt att för bedömning framlägga resultatet av sin utredning. Byrån bör i vissa fall därjämte kunna få till uppgift att verkställa utredning rörande olika åtgärders sannolika verkningar i de enskilda fallen. Den bör däremot icke tilldelas någon administrativ makt i den meningen, att den skulle ha att avgöra huruvida sådana omständigheter föreligga att ingripande skall ske eller underlåtas. Befogenheten att fatta sådana avgöranden liksom befogenheten att bestämma arten av ingripandet bör tillkomma Kungl. Maj:t, varvid i vissa fall riksdagens medverkan torde erfordras. Beslut om ingripande av mera allvarlig natur torde i allmänhet icke böra fattas utan att förhandlingar med vederbörande företag eller sammanslutning föregått. Sådana förhandlingar synas i regel böra anförtros åt en särskild förhandlingskommission.»

Det tillsatta övervakningsorganet, monopolutredningsbyrån, har på halvt annat år registrerat och publicerat ett stort antal monopolistiska avtal inom skilda branscher i näringslivet. Vad byrån hittills hunnit med gäller i stor utsträckning material för den viktiga gren av näringslivet och folkförsörjningen som byggnadsverksamheten utgör. Härvidlag kan nämnas sanitetsgods, diskbankar, radiatorer, cement, eldningspannor samt rörmateriel och elektriskt material jämte installation av dessa. Genom avtal om leverans- och försäljningsvillkor, produktionsbegränsning, i förväg uppgjort anbuds-förfarande och andra konkurrensbegränsande åtgärder har uppenbar prisuppskörtning i talrika och viktiga fall konstaterats och tagit sig uttryck i oskäliga såväl mellanhands- som företagarvinster. Det är uppenbart, att byggnadskostnaderna väsentligt skulle kunna minskas, därest verksamma åtgärder vidtoges mot dylika företeelser.

Samma gäller maskiner och redskap för jordbruket, för att nämna ett annat område av byråns hittillsvarande registreringsverksamhet. Kostnaderna för jordbrukets maskiner och redskap ha själfallet en icke ringa betydelse för jordbrukets produktpriser och därmed livsmedelspriserna.

Utan att här närmare ingå på det omfattande material byrån levererat vilja vi endast konstatera att avslöjandena, i den mån de fått större publicitet, väckt berättigat uppseende bland allmänheten och ökat kravet på effektiva åtgärder mot prissockret.

Även om vissa ingripanden från statsmakternas sida i något fall förekommit, har likväl monopolutredningsbyråns material icke i allmänhet

föranlett några mera konkreta åtgärder. Lika litet har, som från vårt håll förutsattes, enbart avslöjandena i allmänhet medfört någon ändring i förhållandena. Det återstår därför för statsmakterna att vidtaga konkreta och effektiva åtgärder mot det monopolistiska prissockret.

Detta synes oss motiverat jämväl med hänsyn till nuvarande ekonomiska läge för den breda allmänheten. Trots att prisnivån och levnadskostnaderna fortfarande visa en uppåtgående tendens, har lönestopp proklamerats av statsmakterna. Detta hotar att försämra levnadsstandarden för de breda lagren. I en dylik situation vore det, enligt vårt förmenande, dubbelt angeläget att vidtaga effektiva åtgärder för en aktiv prissänkingspolitik, varvid åtgärder mot monopolistisk prisuppskörtning av allmänheten borde komma i främsta rummet.

Om formerna för de åtgärder, som härvidlag böra komma till användning, kunna givetvis delade meningar råda. Vi ha ovan redovisat det förslag vi tidigare ställt angående den statliga priskontrollens användning och inriktning. Därest denna väg fortfarande icke anses lämplig eller framkomlig, böra andra vägar beträdas för att bemästra här berörda viktiga samhälls-ekonomiska problem, som äro av väsentlig betydelse för det arbetande folket i vårt land.

Med hänsyn till vad ovan anförts hemställa vi,

att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om att effektiva åtgärder mot monopolistisk prisuppskörtning och för att pressa ner oskäligen priser snarast måtte underställas riksdagen för prövning.

Stockholm i januari 1949.

Erik Karlsson.

H. Hagberg.

Fritjof Lager.

Helmer Holmberg.

Gunnar Dahlgren.
